

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Досліджено проблеми психологічних особливостей забезпечення надійності поліцейського патрульної поліції Національної поліції України в умовах формування нових напрямів службової діяльності патрульної поліції, реформування нормативно-правової бази діяльності служби психологічного супроводу оперативно-службової діяльності Національної поліції. Розглянуто окремі аспекти первинної службової підготовки в контексті формування забезпечення психологічної надійності з метою досягнення високої ефективності службової діяльності.

Ключові слова: психологічні особливості, надійність, поліцейський, патрульна поліція.

Постановка проблеми. Для аналізу проблеми психологічних особливостей забезпечення надійності в Національній поліції необхідно визначити стан психологічної роботи, її позитивні та негативні сторони. Важливим є виявлення тих компонентів сучасної системи психологічної роботи, які можуть послугувати основою для розробки заходів забезпечення функціональної надійності поліцейського. Сьогодні психологічна робота в МВС України є частиною морально-психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності і має доволі велику нормативно-правову базу, що регламентує цю діяльність.

Стан дослідження. Концептуальні основи проблеми розвитку професіоналізму поліцейських Національної поліції (працівників органів внутрішніх справ України) досліджували провідні науковці: В. Андросюк, О. Бандурка, В. Білоус, О. Бондаренко, І. Голосніченко, В. Гриценко, А. Гутник, З. Кісіль, П. Мельник, Н. Нижник, О. Остапенко, А. Папкін, О. Піджаренко, Г. Піскун, П. Пригунов, В. Суценко, Л. Терещенко, В. Шамрай та інші. У контексті одного з таких підходів до вирішення цієї проблеми можуть бути розглянуті психологічні особливості забезпечення надійності поліцейського патрульної поліції.

Метою статті є вироблення теоретичних підходів до визначення психологічних особливості забезпечення надійності поліцейського патрульної поліції.

Виклад основних положень. Основи психологічної роботи з поліцейськими закладені в Законі України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» [1]. Закон і Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 передбачають психологічну роботу з поліцейськими [2]. Психологічна робота в органах внутрішніх справ, згідно з наказом МВС України від 28 липня 2004 р. № 842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України», визначається як вид морально-психологічного забезпечення, що становить діяльність, спрямовану на формування у поліцейських професійно значущих психологічних якостей особистості, психологічної стійкості та готовності до ефективного виконання оперативно-службових завдань [3].

У плані забезпечення надійності поліцейського наказом визначено напрям психологічної роботи, пов'язаний із забезпеченням високої психологічної стійкості, готовності (як складових професійної надійності) та професійної працездатності (як частина функціональної надійності). Однак система забезпечення опрацьована недостатньо. Немає конкретних механізмів забезпечення.

Серед завдань психологічної роботи вказаним наказом визначається впровадження позитивного досвіду психологічної роботи та застосування психологічних технологій в роботі з особовим складом, зокрема і з використанням апаратних методик, з урахуванням рекомендацій з психологічної роботи.

Необхідно зазначити, що порядок застосування методик і їх конкретне призначення не встановлені нормативними актами МВС України. А надто, апаратні засоби не завжди відповідають сучасним вимогам до психологічної роботи. Доцільно відзначити недостатню теоретичну підготовку поліцейських, її відмежування від практичної діяльності науково-педагогічного складу у системі професійної підготовки особового складу патрульної поліції Національної поліції. Це є наслідком розірваності дослідного, виконавського та коригуючого циклів діяльності та невирішеність проблеми наукового забезпечення та систематизації професійного розвитку. Ця проблема характерна не тільки для системи професійної підготовки, а й всієї психологічної роботи.

Виразним прикладом є розміщення на тимчасовому сайті Національної поліції 14 червня 2017 р. проекту наказу МВС України «Про затвердження Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України» [4].

Якщо врахувати, що конкретні виконавці (психологи та керівники) не завжди здатні сприйняти сучасні ідеї психологічної роботи, а наявне відмежування теоретичної і практичної підготовленості фахівців, що розробляють інноваційні методи, і фахівців-виконавців є значним, то обговорення не спеціалістами проекту наказу мають інформаційний характер у контексті оприлюднення нормативно-правових актів органів виконавчої влади. Сучасна система психологічної роботи має два вагомих обмеження:

- психологічна робота в поліції має труднощі при забезпеченні діяльності фахівців. Крім того, робота щодо психологічного відбору, психологічної підготовки та супроводження є, багато в чому, проблемою компетентності та професійної етики кожного психолога поліції;

- не завжди цілеспрямоване застосування психологічних методів, а також недостатньо осмислене використання під час психологічної роботи методів (зокрема і апаратних), ефективність яких не перевірена. Водночас нормативно-правова база МВС України в галузі морально-психологічного забезпечення та психологічної роботи передбачає їх розвиток і впровадження нових технологій. До того ж, у сучасній системі морально-психологічного забезпечення є деякі передумови для впровадження програми надійності.

Доцільно зауважити, що зазначене за певними напрямками збігається з поглядами автора дисертаційної роботи Д. Малєєва «Психологічні чинники розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності національної поліції України» (Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016 рік).

З урахуванням того, що чинним наказом МВС України передбачено впровадження у практику психологічної роботи позитивного досвіду проведення цієї роботи, доцільно розглянути системи забезпечення надійності, наявні в інших організаціях системи МВС України (Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій).

Під повноцінною професійною адаптацією доцільно розуміти багаторівневий, керований, соціально спрямований процес, пов'язаний з пристосувальними змінами організму й особистості людини, що працює під впливом низки умов і чинників середовища життєдіяльності, власних цілей, цінностей, мотивацій і установок. Досягнення цієї мети забезпечує необхідний рівень ефективності та надійності діяльності фахівця і мінімізує небезпеку виникнення професійно детермінованих захворювань, зокрема і психосоматичних.

Для оцінки наукової обґрунтованості форм і методів психологічного забезпечення, інструкцій, навчальних і методичних

посібників, уніфікованих апаратно-програмних і програмних засобів доцільно створити експертні комісії. Висновки про професійну психофізіологічну придатність, про психофізіологічний статус, про функціональний стан і працездатність фахівця робляться тільки на підставі конкретних методик і за допомогою автоматизованих засобів психофізіологічних обстежень, які регламентовані методичними рекомендаціями з організації та проведення психофізіологічних обстежень персоналу.

Це дає змогу зменшити вплив суб'єктивних факторів на процес ухвалення рішень про професійну придатність фахівця. Безумовною перевагою цих програм є їх системність і підпорядкованість єдиної концепції забезпечення надійності у межах роботи із забезпечення діяльності персоналу, постійний контроль ефективності програми. Поліцейські виконують широкий спектр завдань, часто принципово різних для різних підрозділів. Неможливо ототожнити професійні вимоги до поліцейських кадрових, спеціальних, оперативних, підрозділів патрульної поліції.

Заразом для функціональної надійності, на відміну від професійної надійності, ця різниця має радше кількісний, а не якісний характер.

У Міністерстві внутрішніх справ України у контексті підготовки до Євро-2012 була підготовлена, але не затверджена, програма надійності поліцейського (співробітника органів внутрішніх справ). Обґрунтованість необхідності впровадження програми, на думку її авторів, насамперед підтверджувалась тим фактом, що у певній частині кандидатів, які повинні були обслуговувати фінальну стадію чемпіонату Європи з футболу, під час проходження планових обстежень виявляли фактори потенційного ризику вживання наркотичних речовин, зловживання алкоголем, нервово-психічної нестійкості.

Наявна в МВС України система заходів виховного, соціального та психологічного характеру не призводить до істотного покращання виконання оперативно-службових завдань, стану службової дисципліни та законності, підвищення рівня дотримання морально-етичних норм поведінки поліцейськими, але це не стосується поліцейських патрульної поліції, мотивація яких відрізняється від мотивації представників переатестованого поліцейського апарату. Це справедливо і щодо заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я поліцейських.

Наукові дослідження у сфері, яка розглядається, підтверджують, що є низький рівень оснащення підрозділів психологічної роботи сучасним діагностичним, обладнанням психокорекції, що не дає змоги

здійснювати ефективний психологічний супровід поліцейських протягом усього періоду служби.

У нормативних актах та методичних рекомендаціях МВС України психологічна компонента функціональної надійності не отримала достатнього вивчення, відтак один з трьох основних елементів надійності поліцейського не має відповідного психологічного підґрунтя, залишаються незрозумілими методи її морально-психологічного забезпечення. Практика реалізації програм надійності, з урахуванням проблеми забезпечення функціональної надійності, дає змогу вважати, що доцільно розробити цільову програму реалізації психологічних умов забезпечення функціональної надійності поліцейських різних підрозділів МВС України, зокрема і підрозділів патрульної поліції.

Сьогодні не існує моделі психологічних умов забезпечення функціональної надійності фахівця. Це стосується не лише Національної поліції, але і інших організацій системи МВС України, в межах яких концепції надійності стали базовими в роботі зі забезпечення діяльності персоналу. Водночас необхідність створення подібної моделі підтверджується і наявністю психологічної компоненти функціональної надійності, і необхідністю заповнення прогалів у розумінні та реалізації цього компонента в межах програм забезпечення надійності.

Для обґрунтування теоретичної моделі психологічних умов забезпечення функціональної надійності поліцейського патрульної поліції необхідно визначити, що розуміють під поняттям «функціональна надійність». На основі проведеного аналізу теоретичних підходів і програм забезпечення надійності поліції в країнах Європейського Союзу, можна зробити висновок, що основними показниками функціональної надійності є психофізичне благополуччя та працездатність.

Психофізичне благополуччя дещо наближене до поняття «психічне здоров'я», визначеного Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі – ВООЗ). ВООЗ психічне здоров'я визначає як стан благополуччя, в якому людина реалізує свої здібності, може протистояти звичайним життєвим стресам, продуктивно працювати і робити внесок в своє співтовариство. Важливим аспектом, що характеризує поняття психічного здоров'я, є уявлення про відсутність психічного розладу.

Також ВООЗ вказує на те, що психічне здоров'я є невід'ємною частиною здоров'я водночас з фізичним здоров'ям, що підтверджує психофізичний характер цього поняття. Ця особливість добре розкривається поняттям психофізичне благополуччя. Крім того, важливим є те, що в цьому визначенні зазначений діяльнісний компонент здоров'я. Аналіз здоров'я людини, і психічного, і фізичного, без

оцінки його здатності до діяльності, є неповним. Психічне здоров'я є необхідною умовою ефективної діяльності людини.

Це означає, що діяльнісний аспект психічного здоров'я є його невід'ємною складовою. Згідно з А. Маслоу недолік психічного здоров'я погіршує здатність людини діяти успішно. Для того, щоб не відбувалося ототожнення понять психічне здоров'я, психофізичне благополуччя і функціональна надійність, необхідно зробити декілька уточнень, а саме:

- функціональна надійність характеризується психічним здоров'ям фахівця, його психофізичних благополуччям є відображенням працездатності;

- при визначенні психічного здоров'я здатність до діяльності оцінюється загалом (тобто чи здатний індивід здійснювати діяльність ефективно безвідносно підготовленості до вимог професії);

- для функціональної надійності важлива здатність фахівця виконувати конкретну діяльність з найменшими втратами для психічного та фізичного здоров'я.

Обґрунтованість визначення працездатності як основного показника функціональної надійності підтверджується й ідеями низки авторів, що визначають її як ймовірність того, що фахівець впорається з висуненими завданням за певний час з необхідною точністю, зберігши параметри системи, необхідні для її функціонування.

Працездатність – це одна з основних соціально-біологічних властивостей людини, що відображає його можливість виконувати конкретну роботу протягом заданого часу і з необхідною ефективністю і якістю.

Працездатність поліцейського визначається через конкретні види діяльності, що відображається на показниках цього виду діяльності. Але професійна діяльність поліцейського не рівнозначна за своєю складністю. Як сукупність об'єктивних чинників, що впливають на якість і тривалість виконання людиною необхідних функцій.

Водночас вагомою відмінністю діяльності поліцейського від діяльності працівника міліції є підхід до розуміння результативності роботи. Цей аспект має не лише психологічний аспект, але й нормативно-правовий та політичний, що визначається керівництвом МВС України та повинен бути окремим дослідженням у зазначених аспектах.

У психології під час розгляду проблем психологічного забезпечення діяльності прийнято вирізняти психологічні умови, під якими розуміють сукупність зовнішніх і внутрішніх умов психологічного характеру, від яких залежить ефективність забезпечення діяльності.

В межах дослідження проблеми психологічних умов забезпечення функціональної надійності поліцейського патрульної поліції враховується концептуальне положення про те, що актуальні проблеми професійної діяльності можуть перетворюватися в психологічні умови їх вирішення.

Тобто психологічні умови у професійно-прикладній психології службової діяльності слід розглядати на підставі виокремлення груп компонентів розглянутої проблеми, які об'єднуються загальним задумом у теоретичній моделі психологічних умов їх забезпечення.

Зовнішніми психологічними умовами є системність, узгодженість і безперервність оцінки. Внутрішні психологічні умови визначаються когнітивними (знання), мотиваційними (мотивація) і операційними (навички та вміння) особливостями поліцейського патрульної поліції.

Якщо розглядати інтелект як вроджену якість індивіда, то цей розгляд є цікавим у межах питання відбору, але втрачає свою значущість під час роботи з уже відібраним фахівцем, оскільки не піддається практично ніякій зміні.

Щодо ідей С. Барта і Д. Векслера, вивчення когнітивної компоненти надійності видається найдоцільнішим, адже цей вид інтелекту більшою мірою обумовлений не генетичними, а культурними факторами і спирається на знання і вміння [5]. Під час розгляду когнітивної компоненти психологічних умов забезпечення функціональної надійності, доцільно розглядати не процесуальну сторону когнітивної сфери особи (мислення, пам'ять, сприйняття та ін.), а її результативну частину, виражену насамперед у знаннях.

Водночас будь-яка система, спрямована на формування або розвиток тих чи інших психологічних якостей, не може обійтися без формування певних знань про сутність предмета формування і розвитку та про методи формування і розвитку. Невмотивована діяльність в поліції не ефективна, тому вивчення мікроструктури діяльності, що виявляється в межах конкретних ситуацій, дає змогу вивчити діяльність та її конкретні мотиви загалом, відзначаючи важливість мотивів у процесі розгляду надійності поліцейського в умовах дорожньо-транспортної пригоди, коли поліцейський свідомо застосовує всі ресурси для досягнення мети, визначеної наказами МВС України від 06 листопада 2015 р. № 1376 та від 07 листопада 2015 р. № 1395. З огляду на психологічну компоненту цього наказу, самоконтроль є механізмом надійності, показуючи, що мотивація є головним складником самоконтролю, де основна роль мотиваційної компоненти – безпомилкова та бездефектна діяльність.

Мотиваційна компонента психологічних умов забезпечення функціональної надійності виявляється в наявності у поліцейських патрульної поліції в мотивації до подолання ризиків функціональної ненадійності. Крім того, така мотивація повинна виявлятися не тільки в декларативному бажанні збереження і розвитку функціональної надійності, але і в націленості на освоєння конкретних методів оптимізації власної функціональної надійності, усвідомленому ставленні до цього процесу.

Важливим компонентом психологічних умов забезпечення функціональної надійності є операційний компонент. Його сутність полягає в оволодінні навичками та вміннями, спрямованими на подолання ризиків функціональної ненадійності й оптимізацію функціональної надійності поліцейського патрульної поліції, що повинно формуватися в системі службової підготовки і наставництва, яке повинно матеріально заохочуватися на рівні наказу МВС України та проводитися системно.

Системність у реалізації заходів щодо забезпечення функціональної надійності ґрунтується на принципах системного підходу, а вплив керуючої підсистеми (суб'єкта управління) на керовану підсистему (об'єкт управління) утворює систему. З позиції теорії управління в органах внутрішніх справ ефективність управління полягає в здатності своєчасно забезпечувати розробку оптимальних рішень, виконання планів. Система забезпечення функціональної надійності поліцейського патрульної поліції є комплексом додаткових заходів кадрової роботи, які організуються з метою досягнення оптимізації показників функціональності професійним вимогам до поліцейського патрульної поліції.

Ще однією зовнішньою психологічною умовою забезпечення функціональної надійності є узгодженість діяльності і між суб'єктами, і між суб'єктами і об'єктами цього забезпечення. Водночас під суб'єктами забезпечення функціональної надійності розуміються посадові особи (керівники, психологи та ін.), а під об'єктами розуміються співробітники патрульної поліції.

Заходи щодо забезпечення функціональної надійності не проводяться ізольовано, а вбудовуються в наявну систему морально-психологічного забезпечення та є комплексом узгоджених за цілями, завданнями, напрямками, часом, місцем, послідовністю, залученням сил і засобів щодо заходів і дій, здійснюваних органами управління та відповідними посадовими особами з метою формування, підтримки та відновлення у особового складу високого морально-психологічного стану, яке б забезпечувало виконання завдань в будь-яких умовах.

Це означає, що від посадових осіб потрібна організація узгодженої роботи з реалізації зовнішніх умов з метою поліпшення професійної діяльності поліцейського і його психофізичного благополуччя. Безперервність оцінки показників функціональної надійності поліцейського патрульної поліції відповідає основному принципу забезпечення надійності – принципу безперервної оцінки критично важливих показників всіх видів надійності поліцейського. Така оцінка факторів ризику є основним механізмом досягнення надійності фахівця.

Висновки. У МВС України існує потреба в реалізації психологічних умов забезпечення надійності для різних категорій поліцейських патрульної поліції Національної поліції. Аналіз нормативно-правових актів, що регламентують діяльність повноважних посадових осіб з морально-психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, не виявив принципових відмінностей у заходах, що проводяться в межах такого забезпечення, для різних категорій поліцейських, що свідчить про їх універсальності. Тому доцільно експериментально розробити теоретичну модель психологічних умов забезпечення функціональної надійності поліцейського патрульної поліції, як окремий випадок психологічних умов забезпечення функціональної надійності поліцейського Національної поліції. Доцільність продовження дослідження зумовлена необхідності формування концепції професійної надійності поліцейським патрульної поліції в навчальній програмі підготовки з урахуванням їх подальшої спеціалізації на основі формування професійної мотивації, побудові певної системи суб'єктивного досвіду і активізації професійно значущих якостей поліцейського.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

2. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-p

3. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 28 липня 2004 р. № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04

4. Про затвердження Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України: Проект наказу МВС України // Тимчасовий сайт Національної поліції 14 червня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2170580>

5. Иерархические модели интеллекта / С. Барт, Д. Векслер, Ф. Верной, Л. Хамфрейс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.e-reading.club/chapter.php/1021325/14/Druzhinin_Psihologiya_obschih_sposobnostey.html

Ковалив М. В., Есимов С. С. Психологические особенности обеспечения надежности полицейского патрульной полиции

Рассматриваются проблемы психологических особенностей обеспечения надежности полицейского патрульной полиции Национальной полиции Украины в условиях формирования новых направлений служебной деятельности патрульной полиции, реформирования нормативно-правовой базы деятельности службы психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности Национальной полиции. Исследуются отдельные аспекты первичной служебной подготовки в контексте формирования обеспечения психологической надежности с целью достижения высокой эффективности служебной деятельности.

Ключевые слова: психологические особенности, надежность, полицейский, патрульная полиция.

Kovaliv M. V., Yesimov S. S. The psychological peculiarities of ensuring the reliability of the patrol policeman

The article deals with the problems of psychological peculiarities of ensuring the reliability of the patrol policeman of the National Police of Ukraine in the conditions of forming the new directions of the activity of the patrol police, reforming the normative and legal basis for the operation of the psychological support service of the patrol police.

Psychological work in the police has difficulties in providing the activities of specialists. In addition, the work on psychological selection, psychological training and support remains, in many respects, a problem of competence and professional ethics of every psychologist of the police.

There is not always the purposeful application of psychological methods, as well as insufficiently meaningful use of psychological methods of work (including hardware), the effectiveness of which has not been tested. At the same time, the normative basis of the Ministry of Internal Affairs in the field of moral and psychological support and psychological work involves the development and introduction of new technologies. There are some prerequisites for the implementation of the reliability program in the existing system of moral and psychological support. Taking into account that the current order of the Ministry of Internal Affairs provides for the introduction of psychological work of a positive experience in conducting this work into the practice, it is expedient to consider the systems of reliability, existing in other organizations of the Ministry of Internal Affairs. Professional adaptation is a multilevel, controlled, socially oriented process that is connected with adaptive changes in the organism and individuality of a person working under the influence of a number of conditions and factors of the social environment, own goals, values, motivations and attitude to work. Achieving this goal provides the necessary level of efficiency and reliability of the specialist's activities and minimizes the risk of occupationally determined diseases, including psychosomatic ones.

Key words: psychological peculiarities, reliability, police officer, patrol police.

Стаття надійшла 25 грудня 2017 р.